

רס"ג דברים יז

(טו) שום תשים עליך מלך: מותר לך להעמיד לך מלך.

ראב"ע דברים יז

(טו) שום תשים: רשות

אברבנאל דברים פרק יז

ולפי זה יהיה ענין המלך מצות עשה תלויה בדבר הרשות, כאומר כאשר תרצה לעשות כן עם היותו בלתי ראוי, אל תעשה אותו כי אם בזה האופן, והוא דומה לפרשת כי תצא למלחמה על אויבך וגו' וראית בשביה שאינו מצוה שיחשוק בה ויבעלנה ולא שיקחנה ויבעלנה כמו שהיא, אבל הוא דבר הרשות ומפעל היצר הרע, והמצוה היא אחרי הבעילה הראשונה ההיא, שאמר והבאת אל תוך ביתך וכאשר זכרו חכמינו ז"ל (בקדושין דף כ"א) פ"א.

רמב"ם הלכות מלכים פרק א

הלכה א

שלש מצות נצטוו ישראל בשעת כניסתן לארץ, למנות להם מלך שנאמר שום תשים עליך מלך, ולהכרית זרעו של עמלק שנאמר תמחה את זכר עמלק, ולבנות בית הבחירה שנאמר לשכנו תדרשו ובאת שמה.

הלכה ב

מינוי מלך קודם למלחמת עמלק, שנאמר אותי שלח ה' למשחך למלך עתה לך והכיתה את עמלק, והכרתת זרע עמלק קודמת לבנין הבית, שנאמר ויהי כי ישב המלך בביתו וה' הניח לו מסביב מכל אויביו ויאמר המלך אל נתן הנביא אנכי יושב בבית ארזים וגו', מאחר שהקמת מלך מצוה למה לא רצה הקדוש ברוך הוא כששאלו מלך משמואל, לפי ששאלו בתרעומת, ולא שאלו לקיים המצוה אלא מפני שקצו בשמואל הנביא, שנאמר כי לא אותך מאסו כי אותי מאסו וגו'.

הלכה ג

אין מעמידין מלך בתחילה אלא על פי בית דין של שבעים זקנים ועל פי נביא, כיהושע שמינהו משה רבינו ובית דינו, וכשאלו דוד שמינם שמואל הרמתי ובית דינו.

דברים פרק יז

(יד) כִּי־תָבֹא אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר יִקְנֶה אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ וירשיתה וישבתה בה ואמרת אשימה עלי מלך ככל־הגוים אשר סביבתי:

(טו) שום תשים עליך מלך אשר יבחר יקנך אלהיך בו מקרב אחיך תשים עליך מלך לא תוכל לתת עליך איש נכרי אשר לא־אחיך הוא:

שמואל א פרק ח

(ד) ויתקבצו כל זקני ישראל ויבאו אל־שמואל הרמתה:

(ה) ויאמרו אליו הנה אתה זקנת ובניך לא הלכו בדרכיך עתה שימה־לנו מלך לשפוטנו ככל־הגוים:

(ו) וירע הדבר בעיני שמואל כאשר אמרו תנה־לנו מלך לשפוטנו ויתפלל שמואל אל־יקנך: פ

(ז) ויאמר יקנך אל־שמואל שמע בקול העם לכל אשר־יאמרו אליך כי לא אתך מאסו כי־אתי מאסו ממלך עליהם:

(ח) ככל־המעשים אשר־עשו מיום העלתי אתם ממצרים ועד־היום הזה ויעזבני ויעבדו אלהים אחרים כן תמה עשים גם־לך:

(ט) ועתה שמע בקולם אך כִּי־הָעַד תַּעֲיֹד בָּהֶם והגדת להם משפט המלך אשר ימלך עליהם: ס

(י) ויאמר שמואל את כל־דברי יקנך אל־העם השאלים מאתו מלך: ס

שמואל א פרק ח

(יט) וימאנו העם לשמע בקול שמואל ויאמרו לא כי אם־מלך יהיה עלינו:

(כ) והיינו גם־אנחנו ככל־הגוים ושפטנו מלכנו ויצא לפנינו ונלחם את־מלחמתנו:

(כא) וישמע שמואל את כל־דברי העם וידברם באזני יקנך: פ

(כב) ויאמר יקנך אל־שמואל שמע בקולם והמלכת להם מלך ויאמר שמואל אל־אנשי ישראל

תלמוד בבלי מסכת סנהדרין דף כ עמוד ב

וכן היה רבי יהודה אומר: שלש מצות נצטוו ישראל בכניסתן לארץ: להעמיד להם מלך, ולהכרית זרעו של עמלק, ולבנות להם בית הבחירה. רבי נהוראי אומר: לא נאמרה פרשה זו אלא כנגד תרעומתן, שנאמר ואמרת אשימה עלי מלך וגו'.

רש"י מסכת סנהדרין דף כ עמוד ב

לא נאמרה פרשה זו - דשום תשים עליך מלך משום מצוה, אלא כנגד תרעומתם, שגלוי לפניו שעתידים להתרעם על כך ולומר והיינו גם אנחנו ככל הגוים שנאמר ואמרת אשימה - עתידין אתם לומר כן, ר' נהוראי אמר כו' לא גרסינן ליה בתוספתא, ותדע דשיבוש הוא, דהא קיימא לן בעירובין (יג, ב) דהוא ר' נחמיה הוא ר' נהוראי.

תוספתא מסכת סנהדרין פרק ד הלכה ה

וכן היה ר' יהודה אומר שלש מצוות נצטוו ישראל בביאתן לארץ נצטוו למנות להן מלך ולבנות להן בית הבחירה ולהכרית זרעו של עמלק אם כן למה נענשו בימי שמואל אלא לפי שהקדימו עליהן ר' נהוראי אומר לא נאמרה פרשה זו אלא מפני התרעומות שנ' ואמרת אשימה עלי מלך ר' אלעזר בר' יוסי אומר זקנים שאלו כהלכה שנ' תנה לנו מלך לשפטינו אבל עמי הארץ חזרו וקילקלו שנ' והיינו גם אנחנו

מנחת ביכורים // שתקדימו לבקש - היה להם להמתין עד שיצווה הקב"ה אי נמי שביזו את שמואל

רמב"ן דברים פרק יז

(יד) ואמרת אשימה עלי מלך - על דעת רבותינו (ספרי ראה סז), (סנהדרין כ ב) כמו ואמור אשימה עלי מלך, והיא מצות עשה שיחייב אותנו לומר כן אחר ירושה וישיבה, כלשון ועשית מעקה לגגך (להלן כב ח), חולתם. והזכיר "ואמרת", כי מצוה שיבואו לפני הכהנים הלויים ואל השופט ויאמרו להם רצוננו שנשים עלינו מלך:

ולפי דעתי עוד, שגם זה מרמזותיו על העתידות, שכן היה כששאלו להם את שאול אמרו לשמואל (ש"א ח ה) שימה לנו מלך לשפטנו ככל הגוים, וכן כתוב שם (פסוק כ) והיינו גם אנחנו ככל הגוים ושפטנו מלכנו וגו', כי מה טעם שתאמר התורה במצוה "ככל הגוים אשר סביבותי", ואין ישראל ראויים ללמד מהם ולא

לקנא בעושי עולה, אבל זה רמז לענין שיהיה, ולכך באה הפרשה בלשון הבינוני, כאשר פירשתי כבר (לעיל ד כה):

העמק דבר דברים יז

(יד) ואמרת וגו' - אין הפי' אמירה כמשמעו נפה, אלא כלשון ואמרת אוכלה צער וכדומה. אכן לפי לשון זה הי' במשמע שאין זה מצוה נמוחלת למנות מלך אלא רשות כמו ואמרת אוכלה צער וגו', והרי ידוע בדברי חז"ל דמצוה למנות מלך, וא"כ למאי כתיב ואמרת וגו', ונראה דמשום דהנהגת המדינה משתנה אם מתנהג עפ"י דעת מלוכה או עפ"י דעת העם ונצחריהם, ויש מדינה שאינה יכולה לסבול דעת מלוכה, ויש מדינה שכלל מלך הרי היא כספינה בלי קצריט, ודבר זה אי אפשר לעשות עפ"י הכרח מצות עשה, שהרי צעין השייך להנהגת הכלל נוגע לסכנת נפשות שדוחה מצות עשה, מש"ה לא אפשר לזוהר בהחלט למנות מלך כל זמן שלא עלה בהסכמת העם לסבול עול מלך, עפ"י שרואים מדינות אשר קציבותיהם מתנהגים בסדר יותר נכון, או אז מצות עשה לסנהדרין למנות מלך, ומש"ה כתיב ואמרת וגו' שיהא העם מבקשים כך, אז שום תשים וגו'. והא ודאי א"א לפרש שאין צו מ"ע כלל כמו ואמרת אוכלה צער וגו' וזכחת מבקרך וגו', שאינו אלא לאו הציא מכלל עשה שלא לאכול בלי שחיטה, ה"נ ימא דה"פ שום תשים עליך מלך אשר יבחר וגו' לא מוכל וגו' דוקא אשר יבחר, אבל א"א לפרש הכי דאם כן מאי איריא וירשמה וישצת צה ולא קודם, הא אפילו קודם ירושה שרי לעשות מלך, שהרי יהושע היה כמו מלך כמש"כ הרמב"ם הל' מלכים פ"א ה"ג ופ"ג ה"ח יע"ש, וכ"ה בסנהדרין ד"ט, אלא ע"כ מצוה הוא, ומ"מ אין סנהדרין מצווין עד שיאמרו העם שרואים בהנהגת מלך, ומש"ה כל משך שלש מאות שנה שהיה המשכן נבחר בשילה לא היה מלך, והיינו משום שלא היה צוה הסכמת העם: כב"ל הגוים אשר

רמב"ן בראשית פרק מט פסוק י

ואמר לא יסור, לרמז כי ימלוך שבט אחר על ישראל, אבל מעת שיחל להיות ליהודה שבט מלכות לא יסור ממנו אל שבט אחר. וזהו שנאמר (שם ב יג ה) כי ה'

אלהי ישראל נתן ממלכה לדוד על ישראל לעולם לו ולבניו:

וענין שאול היה, כי בעבור שדבר שאלת המלכות בעת ההיא נתעב אצל הקדוש ברוך הוא, לא רצה להמליך עליהם מן השבט אשר לו המלכות שלא יסור ממנו לעולמים, ונתן להם מלכות שעה. ולזה רמז הכתוב שאמר אתן לך מלך באפי ואקח בעברתי (הושע יג יא), שנתנו לו שלא ברצונו, ולכן לקחו בעברתו, שנהרג הוא ובניו ונפסקה ממנו המלכות:

והיה כל זה מפני שהיה שמואל שופט ונביא ולוחם מלחמותיהם על פי ה' ומושיע אותם, ולא היה להם לשאול מלך בימיו, כמו שאמר להם וה' אלהיכם מלכם (ש"א יב יב), והקב"ה אמר לו לא אותך מאסו כי אותי מאסו ממלוק עליהם (שם ח ז), ולפיכך לא נתן להם מלכות של קיימא. ומה שאמר הכתוב (שם יג יג) נסכלת לא שמרת את מצות ה' אלהיך אשר צוך כי עתה הכין ה' את ממלכתך אל ישראל עד עולם, שאם לא חטא היה לזרעו מלכות בישראל, לא על כלם. וזה טעם אל ישראל. אולי היה מולך על שבטי אמו, על בנימן ואפרים ומנשה, כי יהודה ואפרים כשני עממים נחשבים בישראל, או היה מלך תחת יד מלך יהודה:

ולפי דעתי היו המלכים המולכים על ישראל משאר השבטים אחרי דוד עוברים על דעת אביהם ומעבירים נחלה, והם היו סומכים על דבר אחיה השילוני הנביא שמשח לירבעם ואמר ואענה את זרע דוד למען זאת אך לא כל הימים (מ"א יא לט). וכאשר האריכו ישראל להמליך עליהם משאר השבטים מלך אחר מלך ולא היו חוזרים אל מלכות יהודה עברו על צוואת הזקן ונענשו בהם, וכמו שאמר הושע (ח ד) הם המליכו ולא ממני:

זה היה עונש החשמונאים שמלכו בבית שני, כי היו חסידי עליון, ואלמלא הם נשתכחו התורה והמצות מישראל, ואף על פי כן נענשו עונש גדול, כי ארבעת בני חשמונאי הזקן החסידים המולכים זה אחר זה עם כל גבורתם והצלחתם נפלו ביד אויביהם בחרב. והגיע העונש בסוף למה שאמרו רז"ל (ב"ב ג ב) כל מאן דאמר מבית חשמונאי קאתינא עבדא הוא, שנכרתו כלם בעון הזה. ואף על פי שהיה בזרע שמעון עונש מן הצדוקים, אבל כל זרע מתתיה חשמונאי הצדיק לא עברו אלא בעבור זה שמלכו ולא היו מזרע יהודה ומבית דוד, והסירו השבט והמחוקק לגמרי,

והיה עונשם מדה כנגד מדה, שהמשיל הקדוש ברוך הוא עליהם את עבדיהם והם הכריתום:

רמב"ם הלכות מלכים פרק א

הלכה ח

נביא שהעמיד מלך משאר שבטי ישראל, והיה אותו המלך הולך בדרך התורה והמצוה ונלחם מלחמות ה', הרי זה מלך וכל מצות המלכות נוהגות בו, אף על פי שעיקר המלכות לדוד ויהיה מבניו מלך, שהרי אחיה השילוני העמיד ירבעם ואמר לו והיה אם שמוע תשמע את כל אשר אצוך ובניתי לך בית נאמן כאשר בניתי לדוד וגו', ואמר לו אחיה ולבנו אתן שבט אחד למען היות ניר לדוד עבדי כל הימים לפני בירושלים.

הלכה ט

מלכי בית דוד הם העומדים לעולם שנאמר כסאך יהיה נכון עד עולם, אבל אם יעמוד מלך משאר ישראל תפסק המלכות מביתו, שהרי נאמר לירבעם אך לא כל הימים. +/השגת הראב"ד/ אבל אם יעמוד מלך משאר ישראל תפסק המלכות וכו'. א"א זה סותר מה שאמר למעלה ולא המלכות בלבד וכו', א"ו כן הוא אילו היה ירבעם מלך כשר ובניו כשרים לא היתה מלכות פוסקת מזרעו אבל היתה שניה למלכות בית דוד כגון, קיסר ופלג קיסר. +

הלכה י

אין מושחין מלכי ישראל בשמן המשחה אלא בשמן אפרסמון, ואין ממנין אותן בירושלים לעולם אלא מלך ישראל מזרע דוד, ואין מושחין אלא זרע דוד.

הלכה יא

כשמושחין מלכי בית דוד אין מושחין אותן אלא על המעין.

הלכה יב

ואין מושחין מלך בן מלך, אלא אם כן היתה שם מחלוקת או מלחמה מושחין אותו כדי לסלק המחלוקת, לפיכך משחו שלמה מפני אדוניה, ויואש מפני עתליה, ומשחו יהואחז מפני יהויקים אחיו.

דרשות הר"ן הדרוש האחד עשר

ונמצא שמינוי השופטים היה לשפוט משפטי התורה בלבד, שהם צדקים בעצמם, כמו שאמר ושפטו את העם משפט צדק, ומינוי המלך היה להשלים תיקון סדר המדינה, וכל מה שהיה מצטרך לצורך השעה.

ואל תקשה עלי מה ששינונו בפרק נגמר הדין (סנהדרין מו א) תניא ר' אליעזר [בן יעקב] אומר שמעתי שבית דין מכין ועונשין שלא מן התורה ולא לעבור על דברי תורה אלא לעשות סייג לתורה וכו', שנראה ממנו שמינוי הבית דין הוא לשפוט כפי תיקון העת והזמן. ואינו כן, אבל בזמן שיהיו בישראל סנהדרין ומלך, הסנהדרין [הם] לשפוט את העם במשפט צדק לבד, לא לתיקון ענינים ביותר מזה, אם לא שיתן המלך להם כוחו. אבל כאשר לא יהיה מלך בישראל, השופט יכלול שני הכוחות, כח השופט וכח המלך. שהרי מצינו בפרק נגמר הדין (שם מט א) אמר לו עמשא אכין ורקין קא דריש, אזיל אשכחינהו לרבנן דפתיח להו במסכתא, אמר כתיב (יהושע א יח) כל איש אשר ימרה את פיך וגו' יכול אף לדברי תורה תלמוד לומר (שם) רק חזק ואמץ, הנה שנתנו בכאן ליהושע כח מלכות אף על פי שלא היה מלך, וכן דרשו רבותינו ז"ל (מדרש רבה שמות על הכתוב שם ג ה) ויהי בישורון מלך (דברים לג ה), ירמוח למשה.... ולכן היה ראוי לכם לבחור יותר במה שיחול ממנו הענין האלהי בכם, והוא משפט השופטים שכתוב בם ושפטו את העם משפט צדק, יותר ממשפטי המלכות אשר יעשה כרצונו.

שזה ההבדל בין השופט והמלך, שהשופט משועבד יותר למשפטי התורה מהמלך. ומפני זה הזהיר המלך וצוהו שיהא לו ספר תורה שני ויביא עמו, וזהו אמרו (דברים יז יח - כ) והיה כשבתו על כסא ממלכתו וכתב לו את משנה התורה הזאת וגו' והיתה עמו וגו' לבלתי רום לבבו מאחיו ולבלתי סור מן המצוה, כלומר שמתוך שהמלך רואה שאינו משועבד למשפטי התורה כמו השופט, צריך אזהרה מרובה לבלתי יסור מן המצוה ימין ושמאל, ולבלתי רום לבבו מאחיו, כפי היכולת הגדול שנתן לו השם יתברך. אבל בשופט לא הוצרך לכל אלו האזהרות, מפני שיכלתו מוגבל כפי משפט התורה, באמרו ושפטו את העם משפט צדק. והזהירו, שהמשפט ההוא לא יטהו בשום פנים, באמרו (שם טז יט) לא תטה משפט.

משפט כהן

... וחזן מזה נראים הדברים. שבזמן שאין מלך, כיון שמשפטי המלוכה הם ג"כ מה שנוגע למצב הכללי של האומה. וחזרים אלה הוכחות של המשפטים ליד האומה בכללה. וביחוד נראה שגם כל שופט שקם בישראל דין מלך יש לו. לענין כמה משפטי המלוכה. וביחוד למה שנוגע להנהגת הכלל. ואפילו בענינים פרטיים. הרי הפלגש לדעת הרמב"ם. פ"ד הי"ד שט שאינה מותרת כ"א למלך ולא להריוט. שו"ת מר"ן בתשי"ז יטבאה בב"ש פ"א דאישות הי"ד. הקשו עליו בתוך דבריו גם מן השופטים. ג"כ ראיתי מי שמתרצים ששופט דין מלך יש לו כוח. אמנם עכ"פ הגנו רואים שהרמב"ן לא ס"ל הכי. אבל למה שנוגע להנהגת הכלל. כל שמנהיג את האומה דן הוא במשפטי המלוכה. שהם כלל צרכי האומה הדרושים לשקטם ולמעמד העולם.

... ומ"מ הסברא קימא. דלענין משפט המלוכה. שנוגע להנהגת הכלל, ודאי גם שופטים מוסכמים ונשיאים כלליים במקום מלך הם עומדים. וסעד לדבר הוא לשון הרמב"ם בפ"ד דסנהדרין ה"ג: ראשי גליות שבככל במקום מלך הן עומדים ויש להם לרדות את ישראל בכל מקום כו'. וק"ו שנשיאים המוסכמים באומה, בזמן שהיא בארצה ובשלטונה. באיו מדריגה שהיא. שהעמדו בשביל הנהגת האומה. לא רק בעיקר בשביל הרבצת התורה. כבני בניו של הלל ולא נקראו. שבט כ"א מחוקק. כפי הנראה מסנהדרין ה' א'. דאינם עומדים במקום מלך. כ"א כח ב"ד יש להם. אבל אותם שהוסכמו בעמדתם לכתחילה. כשביל האומה בהנהגת הכללית, גם הארצית. כמלכי בית חשמונאי, וגם נשיאיהם. פשיטא דלא גריעי מראשי גליות שבבבל. וע"כ לא הוצרך קרא לרכות ראשי גליות, שהם דוקא מיהודה. ומבית דוד. כמבואר בתוס' שם ד"ה דהכא בשם הירושלמי. אלא להורות דאפילו בגלות יש להם כח של עמידה במקום מלך ישראל. אבל כשמחממה מנהיג האומה לכל צרכיה בסגנון מלכותי. ע"פ דעת הכלל ודעת ב"ד, ודאי עומד הוא במקום מלך. לענין משפטי המלוכה. הנוגעים להנהגת הכלל.